УДК 658.338.45

Метеленко Н.Г.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтована необхідність удосконалення поняття „виробничо-економічні відносини”, які є складовою господарського механізму промислового виробничого підприємства як підсистеми економічної системи господарювання. Досліджено функціональні види економічних систем з погляду форм власності на економічні ресурси та результати господарської діяльності; господарського механізму; економічних зв’язків між суб’єктами господарювання.

The necessity of improvement of concept „productive and economic relations” which are a component of an economic mechanism of the industrial industrial enterprise as subsystems of economic system of managing have been grounded. Functional kinds of economic systems from the point of view of patterns of ownership on economic resources and results of economic activities; an economic mechanism; economic relations between subjects of managing have been researched.

Господарський механізм як система форм та методів господарювання віддзеркалює стан організаційно-економічних відносин, що склалися на відповідному етапі розвитку економічної системи суспільства. Трансформація відносин власності, як об’єктивно необхідний процес у умовах формування ринкової системи господарювання в Україні, виступає метою та змістом удосконалення виробничих відносин, суттєво видозмінює само виробництво, види, форми та структуру управління підприємствами. Об’єктивно змінюється і механізм господарювання підприємств. Внутрішній господарський механізм підприємства як економічна категорія потребує нових наукових підходів до її формулювання, ретельного наукового обґрунтування з урахуванням трансформаційних процесів у вітчизняній економіці, що відбулися протягом останніх 20-ти років. Можна стверджувати, що саме трансформація відносин власності, у тому числі і власності на результати праці, визначає сутність, економічний зміст та протиріччя внутрішнього господарського механізму підприємства. Тому, головним науковим завданням є формування принципів організації внутрішнього господарського механізму підприємства, що дозволить сформувати цілісний та динамічний внутрішній механізм господарювання промислового виробничого підприємства, адаптований до сучасних умов розвитку економіки.

Організація внутрішнього механізму господарювання залежить від конкретного виду підприємства та знаходиться у безпосередньому взаємозв’язку з діючими формами власності та відносинами власності, що виникають на даному етапі розвитку економіки та соціально-економічних відносин у суспільстві. Згідно Господарському Кодексу України [1] та у залежності від форми власності в Україні можуть діяти підприємства наступних видів:

- приватне підприємство – діє на основі приватної власності громадян чи суб’єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство колективної власності – діє на основі колективної власності;
- комунальне підприємство – діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство – діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності – на базі об’єднання майна різних форм власності;

- підприємство з іноземними інвестиціями – якщо в статутному фонді підприємства іноземні інвестиції складають не менш 10%;
- іноземне підприємство – якщо в статутному фонді іноземні інвестиції складають 100%.

Враховуючи той факт, що підприємство є багатофакторною багатофункціональною системою, функціонування якої поєдную вирішення технічних, організаційних, економічних, соціальних проблем, існує досить поширене коло класифікаційних ознак підприємств. На рис.1 наведені, на наш погляд, основні з них.

Промислове підприємство за сферою господарювання та виробниче – за видом діяльності формує наступну сукупність відносин, яку покладено в основу формування внутрішнього механізму господарювання: соціально-економічні, техніко-економічні та організаційно-економічні.

Рис. 1. Види підприємств за класифікаційними ознаками

Таке групування дістає певної трансформації у залежності від обраної класифікаційної ознаки підприємства, якій воно відповідає. Наше дослідження спрямоване на уточнення сутності виробничо-економічних відносин, які покладено в основу формування внутрішнього господарського механізму підприємства на основі відносин власності; на визначення особливостей економічних систем, які дозволять зрозуміти принципи організації механізму господарювання у тій чи іншій економічній системі.

До соціально-економічних відносин, що формуються на підприємстві, належать відносини, які виникають з приводу існуючої форми власності, розподілу прибутку підприємства, здатності суттєво впливати на процеси суспільного відтворення виробництва. Формування цих відносин здійснюється виходячи з того, хто є власником засобів виробництва та капіталу, отримує результати праці та здійснює розподіл вироблених продуктів чи послуг. Техніко-економічні відносини виникають з приводу вирішення питань спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва, рівня його концентрації, що зумовлене розподілом праці. Ці відносини також включають відносини щодо обміну результатами діяльності між певними категоріями, групами робітників підприємства. Організаційно-економічні відносини віддзеркалюють галузеву приналежність підприємства та полягають у певних формах і методах господарювання. Так, на сучасному етапі розвитку економіки в основу організаційно-економічних відносин покладено ринкову систему, у центрі якої – товарно-грошові відносини; підприємництво, яке засноване на ефективному веденні господарства; відносини у сфері грошового обігу, ціноутворення, менеджменту тощо. Сукупність відносин промислового виробничого підприємства відповідає певній формі власності на засоби виробництва, що склалася історично. Вона діалектично взаємодіє із продуктивними силами як чинниками виробництва та з сукупністю ресурсів, які структуровані відповідно до виду підприємства. Таким чином, досліджену сукупність відносин доцільно розглядати, як виробничі відносини у широкому розумінні, до складу яких включаються наступні: відносини, що відповідають формі власності підприємства, тобто власності на засоби виробництва та відповідний механізм обміну результатами діяльності, механізм розподілу прибутку; відносини, що характеризують рівень спеціалізації, кооперації, концентрації виробництва; відносини, що відповідають формам і методам функціонування внутрішнього господарського механізму.

Вважаємо, що для виробничого промислового підприємства цю сукупність відносин слід розглядати, як виробничо-економічні відносини. У теоретичній економіці переважає думка щодо ототожнення виробничих та економічних відносин [2], однак на наш погляд необхідно будувати наступну логіку розуміння поняття виробничо-економічні відносини. Економічні відносини на виробничому промисловому підприємстві полягають у взаємодії процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання, де переважають процеси обміну. Кожному з процесів відповідають певні категорії (продукція, грошові кошти, ціна, бюджет), що їх описують та за допомогою яких визначається ефект від того чи іншого процесу. Власне ж виробничі відносини це відносини на стадії виробництва, які можуть бути описані категоріями оплата праці, продуктивність, виробіток, спеціалізація тощо. Однак, для виробничого промислового підприємства економічні відносини не можуть повною мірою віддзеркалювати усю сукупність відносин без наявності суто виробничих відносин. До того ж, у основу виробничих відносин покладено економічну сутність уже навіть на стадії визначення з формою власності.

Існують певні протиріччя щодо співвідношення виробничих відносин та відносин власності. На думку деяких учених – економічні відносини зводяться до відносин власності, згідно з думками інших – відносини власності виступають основою економічних відносин. Введення поняття „виробничо-економічні” відносини дозволяє дійти певного компромісу щодо їх співвідношення з відносинами власності. Саме відносини власності дозволяють розглядати сукупність виробничо-економічних відносин як систему, а це, у свою чергу, дозволяє застосовувати системні принципи для структурування цієї сукупності відповідно до певної форми власності та з урахуванням впливу факторів на процес структуризації. Сьогодні ж проблема формування

внутрішнього господарського механізму виробничого промислового підприємства полягає саме у відсутності системного підходу до його формування з урахуванням умов та особливостей розвитку економіки України протягом останніх 20-ти років.

Для того, щоб визначитись з основними принципами формування та складовими внутрішнього господарського механізму виробничого промислового підприємства на засадах системного підходу, необхідно детально проаналізувати та співставити функціональні види економічних систем з погляду алокації (розміщення) економічних ресурсів і виробництва, організації тощо: традиційної, адміністративно-командної, перехідної, ринкової та змішаної, віддзеркаленням яких виступає характерний для кожної системи механізм господарювання. Ці моделі різняться, передовсім, за формою власності на ресурси та способом управління і координації економічної діяльності. Таким чином, на основі виявлення ознак, від яких залежить функціональний вид і організація економічної системи, повинні формуватись складові та функціонувати внутрішній господарський механізм виробничого промислового підприємства.

Кожна економічна система характеризується своїми структурними елементами: соціально-економічними відносинами, основою яких виступає форма власності на економічні ресурси та результати господарської діяльності; господарським механізмом, тобто способом регулювання економічної діяльності на макрорівні; конкретними економічними зв'язками з суб'єктами господарювання. Виходячи з цих головних критеріїв типізації економічних систем, існує також їх класифікація за типами, наприклад, ринкової економічної системи – на класичну ринкову економічну систему (класичний вільний ринок); монополістичну ринкову економічну систему; модель соціальної ринкової економіки – сучасну ринкову економічну систему. У сучасних умовах початку XXI ст. Г.Башнянин уточнює і розгортає своє розуміння змісту ринкових економічних систем. Він справедливо підкреслює, що „у суто класичному розумінні ... ринковою може вважатися лише така економічна система, яка формується і розвивається, по-перше, в умовах приватної власності на ресурси, по-друге, в умовах чистої конкуренції. Будь-яка трансформація приватної власності і будь-яке послаблення умов чистої конкуренції означає відхід від чисто ринкових систем і означає початок формування постринкових систем, які нині вже домінують у найрозвинутіших країнах світу" [3]. Цікавими є два інших підходи до трактування ринкової економічної системи, які досить близькі між собою. Так, З.Ватаманюк, С.Панчишин та ін. вважають, що „ринкова економіка – економіка, яка вирішує проблеми своєї організації за допомогою цінового механізму" [4]. На думку В.Базилевича, В.Попова та ін., „ринкова система – сукупність ринків та зв'язків між ними; ціновий механізм розподілу обмежених економічних ресурсів, узгодження інтересів та координування рішень економічних суб'єктів" [5].

Сьогодні ми маємо усі підстави стверджувати, що в історичному плані прогрес цивілізації нерозривно пов'язаний з становленням товарного виробництва, ринковими принципами господарювання, а розвинуті країни світи досягнутим рівнем економічної ефективності насамперед зобов'язані ринковому механізмові. Ринковий механізм є продуктом багатовікової економічної і суспільної еволюції, у процесі якої відбувалося формування передумов сучасного цивілізованого ринку. Відомий дослідник економічної історії Ф.Бродель небезпідставно виділяє у розвитку економіки три основі стадії:

а) натуральне господарство, яке ґрунтується на виробництві продуктів для задоволення потреб і підтримання існування сімей та окремих індивідів;
б) ринкове господарство, що спирається на простий обмін та „прозорі" механізми ринкової конкуренції;

в) сучасний капіталізм, в основу якого покладено нагромадження результатів минулої праці, які використовуються для встановлення контролю над функціонуванням ринків [6].

Традиційна економічна система панувала у минулому. Цей тип економіки базується на відсталій технології, поширеному розповсюдженні ручної праці, багатоукладності економіки. Для цього типу характерним є общинно-колективне ведення господарства та натуральні форми розподілу суспільного продукту. Важливе значення має дрібнотоварне виробництво, яке засновано на приватній власності на засоби виробництва та власній праці їх власника. У країнах з традиційною економікою дрібне товарне виробництво представлено багато чисельними селянськими та ремісничими господарствами, які домінують. Визначальна роль у житті таких країн відіграють традиції та звичаї, релігійні та культурні цінності, кастовий та соціальний поділ, які стримують соціально-економічний прогрес. Сьогодні деякі риси традиційної економічної системи властиві слаборозвинутим країнам, вони страждають від засилля іноземного капіталу та надмірно активного перерозподілу національного доходу державою, характеризуються чітко вираженим соціально-економічним застоєм, активне впровадження інновацій обмежене з причини суперечності певним традиціям.

Командно-адміністративна економічна система характеризується тим, що усі рішення відносно виробництва та споживання приймаються державою. Ця система функціонує на таких засадах: діяльність суб'єктів господарювання регулюється централізовано державою; макроекономічні пропорції формуються на базі директивних планів; ціни встановлюються адміністративним шляхом. До основних ознак такої економічної системи відносяться наступні: суспільна власність на всі матеріальні ресурси; колективне ухвалення економічних рішень, що здійснюється за допомогою централізованого планування; підприємства є власністю держави і здійснюють виробництво на основі державних директив; робітники закріплені за професіями і навіть у відповідності до плану розподіляються за географічними районами; централізовано доводяться виробничі плани до кожного підприємства, а також план конкретизує кількість ресурсів, що повинні бути виділені на виконання підприємством свого виробничого завдання; співвідношення у національному продукті засобів виробництва та предметів споживання встановлюється плановим органом; розподіл споживчих товарів та засобів виробництва здійснюється на основі довгострокових нормативів. Особливістю даної системи є те, що державний апарат керує господарською діяльністю за допомогою переважно адміністративно-розпорядними методами, у результаті чого знижується матеріальна зацікавленість у результатах праці, розвивається бюрократизація господарського механізму і економічних зв'язків, монополізуються виробництво та збут продукції. Для такої системи характерним є планове ведення господарства, це економіка, в якій головні процеси визначаються великою мірою не ринковими силами, а економічним плановим органом, який домагається реалізації основних економічних цілей суспільства.

Відсутність конкуренції ліквідує інтерес міністерств до впровадження нововведень у техніці та технології. Така економічна система існувала у колишньому Радянському Союзі та соціалістичних країнах Східної Європи й Азії. Цій системі притаманні високі витрати виробництва, зрівняльній розподіл результатів виробництва, дефіцит тощо. Усе це ознаки недостатньої життєздатності командно-адміністративної системи, які закономірно призвели її до кризи, а потім і до розпаду. Головною суперечністю командно-адміністративної системи є суперечність між проголошеними та реалізованими цілями.

Перехідна економічна система є характерною для країн, які перебувають у стані трансформації економічної системи з одного в інший функціональний чи функціонально-

історичний тип. До основних закономірностей трансформації економічної системи відносять наступні: поглиблення суспільного характеру виробництва; зміни у розвитку технологічного способу виробництва; еволюційний характер наступної форми соціально-економічного розвитку, яка враховує надбання попередніх форм. У цей період формуються нові елементи, які структуруються у підсистеми та утворюють певну ієрархію у вигляді системи. Головними рисами перехідної економіки є наступні: нестійкість – зміни стосуються не механізму функціонування системи, а механізму її розвитку, що і порушує її стійкість; невизначеність – здатність системи до самоорганізації передбачає багатоваріантність її розвитку, тобто теоретично сформульована і практично реалізована мета не співпадають. Головним завданням перехідного періоду від командно-адміністративної до соціально орієнтованої ринкової системи є наступні: реформування відносин власності; обмеження втручання держави в економічне життя суспільства, відмова від прямого управління держави економікою, створення сприятливих умов для зростання кількості суб'єктів господарювання; переведення у приватну власність більшої частини державної власності; формування та захист конкурентного середовища, подолання монополії; усунення державного контролю за цінами на переважну більшість товарів та послуг, запровадження свободи торгівлі та підпорядкування діяльності товаровиробника ринковим умовам; поширення доступу до країни іноземних інвестицій, поширення зовнішньоекономічних зв'язків, зняття обмежень на експорт, конвертація національної валюти тощо; мінімізація дефіциту державного бюджету, припинення заходів, що спричиняють інфляцію; формування ринкової інфраструктури; соціальний захист найуразливіших верств населення. Тобто головним завдання перехідного періоду є усунення деформацій та формування ринкових форм господарювання.

Класична ринкова економічна система має наступні ознаки: приватна власність на ресурси; самостійність учасників економічного процесу; конкуренція; цінова координація економічної діяльності та управління; втручання держави полягає у забезпеченні захисту приватної власності та побудови правової інфраструктури, що сприяє свободі підприємництва; функціонує велика кількість виробників однорідної продукції, які не впливають на рішення один одного; існує повний доступ до інформації про попит, пропозицію, ціни, якість; відбувається вільне ціноутворення, відсутні штучні бар'єри для товароруху та руху капіталу. Таку систему називають ще ринковою економікою вільної конкуренції (laissez faire). Сам термін „laissez faire" у приблизному перекладі означає „хай йде, як йде", тобто держава не повинна втручатись в економіку тому, що підривається ефективність функціонування ринкової системи. Вона сформувалась у XVIII ст. та припинила своє існування в кінці XIX ст. – перших десятиріччях XX ст., трансформуючись у сучасну ринкову систему.

Головною умовою економічного прогресу класичної ринкової економічної системи (економіка капіталізму вільної конкуренції) стала свобода підприємницької діяльності тих, хто мав капітал, а також те, що найнятий робітник та капіталіст-підприємець виступали як юридично рівноправні агенти ринкових відносин. З одного боку, найнятий робітник володів правом вільного вибору покупця робочої сили, міста її продажу, тобто вільне пересування у межах ринку праці. Робітник реалізовує свій товар – робочу силу, отримує за це гроші та вільно обирає предмети споживання та способи задоволення своїх потреб. З іншого боку, товаровиробники прагнуть отримати більший дохід (прибуток), економно витрачати природні, трудові та інвестиційні ресурси та найбільш ефективно реалізувати свої творчі та організаторські (підприємницькі) здібності у обраній ними сфері діяльності. Орієнтація на кон'юнктуру ринку, рівень та динаміку цін, дозволяє товаровиробнику самостійно вирішувати проблему розподілу всіх видів ресурсів,

виробляти тільки ті товари, які користуються попитом на ринку. На перший погляд може скластись думка, що економіка, у якій кожен переслідує виключно свої власні інтереси без будь-яких державних вказівок, буде хаотичною та неефективною. Таке припущення рішуче спростував шотландський професор філософії А.Сміт у своїй класичній праці „Добробут націй" [7]. А.Сміт стверджував, що в економіці вільного ринку окремі індивіди, керуючись власними інтересами, спрямовуються „невидимою рукою" у напрямку реалізації інтересів інших людей та суспільства в цілому. Фундаментальні задачі економічного розвитку у такій економічній системі вирішуються опосередковано, через ціни та ринок. Коливання цін, їх високий або низький рівень є індикатором суспільних потреб. Ціни в економіці вільного ринку визначають не тільки те, „що і як" треба виробляти, але й „для кого". Захисники чистого капіталізму стверджують, що така економічна система сприяє ефективності використання ресурсів, стабільності виробництва та зайнятості, швидкому економічному росту.

Змішана економічна система (ринково-державна) поєднує у собі елементи чистої ринкової економіки та командно-адміністративної, а саме втручання держави полягає у сприянні стабілізації і зростання економіки; у забезпеченні економіки деякими товарами та послугами, які виробляються в недостатньому обсязі або не постачаються ринковою системою; у модифікації розподілу доходів та ресурсів тощо. Змішана форма економічної системи є адекватною формою функціонування сучасних розвинутих країн світу. Вона характеризується різноманітністю форм власності й рівноправним функціонуванням різних суб'єктів господарювання (за формами власності); високим рівнем розвитку продуктивних сил і наявністю розвинутої ринкової інфраструктури суспільства; оптимальним поєднанням ринкового механізму з державними методами регулювання економіки, які органічно переплітаються і доповнюють один одного; орієнтацією на посилення соціальної спрямованості розвитку економіки [5]. Змішана економічна система зберігає головні принципові риси ринкової економіки вільної конкуренції, проте змінилися господарський механізм, організаційні форми господарської діяльності та економічні зв'язки між суб'єктами господарювання.

По-перше, подальший розвиток отримують планові методи господарювання: на рівні фірм – у вигляді маркетингових систем управління і на макрорівні – шляхом державного регулювання економіки. У рамках сучасної ринкової економіки, наприклад, питання про обсяги та структуру виробництва продукції вирішується на основі маркетингових досліджень та рівні підприємства, аналізу пріоритетних напрямків науково-технічного прогресу та прогнозу розвитку суспільних потреб на макрорівні. По-друге, інакше вирішується задача використання ресурсів: у рамках великих підприємств – на основі стратегічного планування з урахуванням найбільш перспективних галузей і на макрорівні – за рахунок бюджетних асигнувань на розвиток нових галузей, державних загальнонаціональних та міждержавних програм, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) у пріоритетних напрямках науково-технічного розвитку. По-третє, для вкладень у розвиток „людського фактору" спрямовується все більше ресурсів на великих підприємствах, а також збоку держави: фінансування системи освіти, удосконалення медичного обслуговування, соціальні потреби.

Змішана ринкова економіка – це економічна система, у якій конкуруючі приватні підприємства поєднуються з певним ступенем централізованого регулювання. Однак, держава відіграє певну роль у становленні сукупного рівня виробництва за допомогою грошово-кредитної та бюджетної політики, а також впливає на розподіл доходів через прогресивне оподаткування і соціальне законодавство. У деяких випадках держава може контролювати галузі економіки за допомогою націоналізації підприємств. Таке поєднання

приватного та державного контролю є характерним для економічних системи більшості промислово розвинутих капіталістичних країн.

Реально діючі економічні системи є „архітектурною композицією" між ринковою та командно-адміністративною економічними системами. Так, у країнах з ринковою економікою поряд зі стихійними регуляторами активну роль у економічних системах відіграє держава. А у командно-адміністративній економіці допускалося ринкове регулювання цін, зберігались деякі залишки приватної власності тощо. Моделі змішаної економіки різняться між собою за ступенем втручання держави у економічні процеси. Моделі сучасної ринкової економіки називають ще соціальною ринковою економікою, підкреслюючи цим, що соціальний захист людини не є стихійним процесом, а знаходиться під контролем держави та підприємців.

Історія останніх десятиріч дозволяє виділити дві важливих та необхідних умови створення та функціонування конкурентоспроможної сучасної ринкової економіки:

- наявність суттєвих індивідуальних та групових стимулів високопродуктивної праці: кожен робітник повинен отримувати винагородження у відповідності до витрачених трудових зусиль; кожне підприємство повинно бути зацікавлене у підвищенні продуктивності праці, а також бути у змозі конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- дотримання фундаментального принципу рівноправної економічної справедливості.

Також, основними елементами концепції соціальної ринкової економіки є: безпека та здорові умови праці; можливість використання та розвитку власного потенціалу; повна самореалізація та самовираження; можливість професійного росту та упевненість у майбутньому; комфортні відносини у колективі; правовий захист робітника у суспільстві; достойне місце праці у житті людини та суспільства. Соціальна ринкова економіка виникла у ряді країн у результаті тривалого пошуку найбільш ефективної моделі соціально-економічного життя. Цікавим є дослідження Л.Ерхарда [8] щодо розуміння механізму співвідношення соціальних основ з ринковими. Він вважає, що соціальна направленість економіки може залишитись порожнім звуком, якщо займатись удосконаленням розподілу, а не підйомом виробництва. Л.Ерхард приділяв значну увагу забезпеченню справжній та вільній конкуренції, яка сприяє неухильному підвищенню продуктивності праці, зниженню цін та підвищенню реальної заробітної плати. На думку дослідника, у цьому полягає сутність соціального ринкового господарювання.

Також, оскільки усі країни відрізняються своєю історією, рівнем економічного розвитку, соціальними та національними умовами, то у кожній економічній системі існують свої національні особливості досліджених моделей господарювання. На нашу думку, проведений аналіз особливостей економічних систем господарювання дозволяє стверджувати, що складові економічної системи соціальної ринкової економіки перебувають у взаємозв'язках і відповідній субординації, тому формування такої системи в Україні повинно спиратись на системний підхід; враховувати національні особливості; специфіку трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні тощо.

Дослідження підтверджує думку авторів [4], які вважають, що „основними елементами економічної системи є, по-перше, спосіб узгодження діяльності суб'єктів господарського життя, або спосіб розв'язання основних проблем організації економіки; по-друге, власність на виробничі ресурси та вироблені життєві блага; по-третє, принципи розподілу й перерозподілу створеного національного продукту. Тому, важливим є досконале розуміння елементної структури економічної системи, яке всебічно розкриває її внутрішню динаміку, пріоритети і взаємозв'язки. Спираючись на системний підхід до формування економічної системи в Україні, ми можемо стверджувати, що її складові

виступають підсистемами. Значну увагу при формуванні національної економічної системи на сучасному етапі, на наш погляд, повинно бути приділено питанням формування системи механізмів та інституцій, що забезпечують організацію виробництва матеріальних благ, роль яких зростає разом з розвитком самої економічної системи і до виробництва яких залучається все більше працюючих. Тому, актуальним є подальше дослідження проблеми формування внутрішнього механізму господарювання виробничих промислових підприємств. При цьому, на наш погляд, необхідно спиратись на точку зору відомого ученого, лауреата Нобелівської премії Д.Норта, згідно з якою „інституції – це правила гри у суспільстві, а точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І як наслідок вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституційна зміна ... є ключем до розуміння історичної зміни .... відмінність у функціонуванні економік протягом часу передусім викликана тим, як еволюціонують інституції" [9].

Механізм господарювання у межах економічної системи повинен забезпечувати динамічну рівновагу у суспільному виробництві й насамперед між виробництвом та споживанням, попитом та пропозицією. Якщо розглядати економічну систему як сукупність підсистем виробництва, ринку, цін, грошей, кредиту, фінансів, споживання і зв'язків між ними, опосередкованих системою регулювання, то у підсистемі виробництва повинен бути сформований такий внутрішній господарський механізм, який би забезпечив наступні ознаки цілісності системи: 1) організованість – тобто внутрішня упорядкованість, узгодженість дій окремих підсистем; 2) наявність інтегративних властивостей, інституцій і функцій; 3) саморегуляція – здатність системи до збереження певної структури (збалансований стан), забезпечення можливості діяти (функціонувати); 4) здатність до задоволення зростаючих потреб, за умови наявності обмежених ресурсів та на основі прибутку. Особливою ознакою, яку повинен забезпечити підсистемі виробництва внутрішній господарський механізм, є ознака саморегуляції тому, що вона дозволяє підтримувати стабільність внутрішнього середовища (оптимальну пропорційність, збалансованість), внутрішньої структури і відповідно пристосовуватись до зміни зовнішніх факторів.

Література:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. – К.: Атака, 2003.
2. Степура О.С., Єремєєв О.С., Пономарьова Т.Ю., Степура М.О. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006 р. – 408 с.
3. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І.Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – 716 с.
4. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / За ред. З.Ватаманюка та С. Панчишина. – К.: Альтернативи, 2001. – 716 с.
5. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К.: Знання – Прес, 2007. – 719 с.
6. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. У 3-х т. Том 3. Час світу / Пер. з фр. – К.: Основи, 1998. – 631 с.
7. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй: пер. з англ. – К.: Port-Royal, 2001. – С.277-279.
8. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М.: Начала; Пресс, 1991. – 336 с.
9. Норд Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – С.11.

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Галушко О.С. 19.02.09

Надійшла до редакції
04.02.09